

SPALVINK VILNIŲ

Miesto įkūrimas

Ši spalvinimo knyga skirta pažinti Lietuvos sostinę Vilnių nauju būdu – spalvinant nuostabius grafikos, tapybos darbus, kuriuos per šimtmečius kūrė Vilnių mylėję menininkai. Didžioji dalis atrinktų kūrinių yra saugomi Lietuvos dailės muziejuje, kelių eksponatų skaitmeninius vaizdus leido naudoti Vytauto Didžiojo karo muziejus, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Kernavės archeologinės vietovės muziejus. ❖ Šalia kiekvieno spalvinamo paveikslėlio nurodytas QR kodas. Jį nuskenavę išmaniuoju įrenginiu, būsite nukreipti į Lietuvos muziejų kolekcijų portalą www.limis.lt, kur galėsite pamatyti originalius eksponatų vaizdus ir aprašymus.

Čia pateiktus paveikslėlius galite spalvinti ir internete. Apsilankę Lietuvos dailės muziejaus interneto svetainės puslapyje <https://www.ldm.lt/spalvink-vilniu/>, galėsite ne tik spalvinti, bet ir daugiau sužinoti apie Vilniaus miesto istoriją. ❖ Tikimės, kad ši knyga suteiks kūrybinio polėkio visiems, kurie ja naudosis – vaikams, suaugusiesiems, pedagogams, edukacinių užsiėmimų vedėjams.

Kviečiame spalvinti, pažinti ir atrasti Vilnių!

Kunigaikštis Gediminas

Didysis kunigaikštis Gediminas – gabus valstybės vadovas, sumanus karvedys ir intelektualus politikas, Lietuvą valdė 1316–1341 metais. Kunigaikštis siekė padaryti Lietuvą atviresnę europietišškai kultūrai. Jis statė bažnyčias, rašė laiškus Vokietijos žemių valdovams, kvietė į Vilnių atvykti popiežiaus pasiuntinius, kūrė naują Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įvaizdį. Šis valdovas norėjo sustiprinti kraštą iš vidaus, bandė priešus įveikti, ginčus spręsti diplomatinio būdu. ❖ Kunigaikščio Gedimino laišakai iki šiol yra neįkainojamas istorijos šaltinis. Juose 1323 m. pirmą kartą buvo paminėtas Vilniaus vardas. Ši data laikoma Vilniaus miesto įkūrimo pradžia.

Mieczysław Barwicki
Gediminas. 1908 m.
Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Adamo Bozza
Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas. XIX a. I p.
Lietuvos dailės muziejus

Ar žinotai, kad...

- ❖ Diplomatinę Gedimino sėkmę lėmė ir tai, kad jo aplinkoje buvo išmintingų patarėjų. Sumanymus įgyvendinti didžiajam kunigaikščiui padėjo vienuoliai Bertoldas, Henrikas ir Mikalojus, pasiuntinys ypatingiems reikalams Lesė. Viduramžiais retas kuris valdovas mokėjo pats rašyti ir skaityti. Gedimino patarėjai buvo raštingi žmonės, gerai orientavosi to meto politikoje.
- ❖ Kunigaikštis Gediminas turėjo 4 brolius. Tai – Vytenis, Vainius, Teodoras ir veikiausiai Margiris, garsusis Pilėnų gynėjas. Manoma, kad kunigaikščio žmona buvo Jaunė, su kuria susilaukė pulko vaikų – 8 sūnų ir 5 ar 6 dukterų. Žinomi tik šie jų vardai: Narimantas, Marija, Augustė, Algirdas, Jaunutis, Kęstutis, Karijotas, Liubartas, Aldona, Elžbieta, Eufemija.
- ❖ Kunigaikštis Gediminas dažnai vaizduojamas kaip tvirtas, barzdotas vyras ilgais plaukais, rūščiai žvelgiantis į kiekvieną... Sunku pasakyti, koks jis buvo iš tikrųjų, nes nėra išlikusio nė vieno Gedimino laikais daryto jo atvaizdo. Iš tikrųjų, ne taip ir svarbu, kaip atrodė tas ar kitas žmogus. Juk ir gyvenime dažnai konkretaus asmens paveikslas išblunka, o ilgam įsimeina tik jo darbai.
- ❖ Kai 1316 m. Gediminas tapo didžiuoju kunigaikščiu, Lietuva buvo nedidelė valstybė, apimanti etnines lietuvių žemes bei rusų Polocko, Naugarduko ir Minsko sritis. Mirdamas 1341 m. Gediminas paliko Didžiąją Lietuvos Kunigaikštystę beveik du kartus didesnę.

**GEDIMINVS MAGNVS LITHVANIÆ
DVX, VITENIS FILIVS, RELICTIS 7.
FILIIIS PRÆCIPVARVM LITHANIA
FAMILIARVM, ET SERENISSIMÆ
JAGIELLONICÆ, AVTHORIBVS.
VIXIT ANNO 1328.**

Nežinomas dailininkas
Gediminas. XIX a. vid.
Lietuvos dailės muziejus

Gediminaičiai

Gedimino vardu buvo pavadinta Lietuvos valdovų Gediminaičių dinastija, kurios atstovai valdė Lietuvą maždaug tris šimtus metų (XIII–XVI a.). Šios dinastijos protėviu laikomas Skolmantas. Nors kunigaikštis Gediminas nebuvo jos pradininkas, bet savo istoriniu vaidmeniu tarsi užgožė pirmtakus. ❖ Gediminaičių dinastijai priklausė daug Lietuvos valstybės kūrimui ir stiprinimui nusipelnusių kunigaikščių: Gedimino sūnūs Algirdas (1296–1377) ir Kęstutis (1297–1382), Kęstučio sūnus Vytautas (1350–1430), Algirdo sūnus Jogaila (1348–1434) ir kiti. ❖ Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas – vienas ryškiausių gediminaičių, Kęstučio sūnus, Gedimino anūkas. Svarbiausi jo nuopelnai – kryžiuočių ordino sutriuškinimas Žalgirio mūšyje ir jo sukurta valstybė nuo Baltijos iki Juodosios jūros.

Petras Kalpokas
Lietuvos didysis kunigaikštis Kęstutis. XX a. I p.
Lietuvos dailės muziejus

Józef Oziębłowski
Vytautas Didysis. 1840 m.
Lietuvos dailės muziejus

Ar žinojai, kad...

❖ Gedimino anūkui Jogailai tapus Lenkijos karaliumi (1386), atsirado Gediminaičių šakos Jogailaičių dinastija. XV a. pab. – XVI a. pr. Jogailaičių dinastijos atstovai valdė nemažą dalį Europos – vienu metu jie buvo Lietuvos, Lenkijos, Čekijos ir Vengrijos valdovai. Tuo metu tai buvo viena įtakingiausių dinastijų Europoje. Kartu Gediminaičiai valdė ir keletą Rusios kunigaikštysčių.

❖ Žygimantas Augustas (1520–1572), Lietuvos didysis kunigaikštis, Lenkijos karalius, paskutinis Gediminaičių šakos Jogailaičių dinastijos valdovas. Nors jis buvo vedęs tris

kartus (Elžbietą Habsburgaitę, Barbarą Radvilaitę, Kotryną Habsburgaitę), palikuonių nesusilaukė. Po jo mirties ilgą laiką Lietuvą valdė kitataučiai valdovai.

❖ Atsivertę pirmąjį šios knygos puslapį, po įžanginiu tekstu, rasite Gediminaičių dinastijos ženklą – Gediminaičių stulpus. Tai vienas iš svarbiausių lietuvių tautos ir Lietuvos valstybės simbolių.

SIGISMUNDVS AVGVSTVS DEI
gratia Rex Poloniae, magnus Dux Lituaniae, Russiae,
Prussiae, Masouiae, Samogitiae &c.

Nežinomas Lietuvos dailininkas
Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis
Žygimantas Augustas. XIX a. vid.
Lietuvos dailės muziejus

Medžioklė

Manoma, kad iš pradžių Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas buvo įsikūręs senosiose sostinėse – Kernavėje ir Trakuose. Kaip vėliau kunigaikštis sostinę perkėlė į Vilnių, pasakojama Vilniaus įkūrimo legenda. ❖ Kartą kunigaikštis išvykęs iš senosios sostinės Trakų medžioti. Už keturių mylių nuo Trakų, ties Vilnios upe, Gediminas radęs gražų kalną, ant kurio užtikęs didžiulį žvėrį – taurą ir jį užmušęs. Kadangi buvo labai vėlu grįžti į Trakus, kunigaikštis apsinakvojęs ten, kur Vilnia įteka į Nerį, slėnyje, vadinamame Šventaragio vardu. ❖ Šventaragio slėnis – ypatinga vieta. Nuo senų laikų šioje vietoje pagonišku mirusiųjų laidojimo papročiu buvo deginami Lietuvos kunigaikščiai. Manoma, kad kažkada čia stovėjusi ir pagoniška šventykla, skirta Perkūnui.

Vytautas Kazimieras Jonynas
Stumbrų medžioklė. 1951 m.
Lietuvos dailės muziejus

Viktoras Petravičius
Stumbrų medžioklė. 1937 m.
Lietuvos dailės muziejus

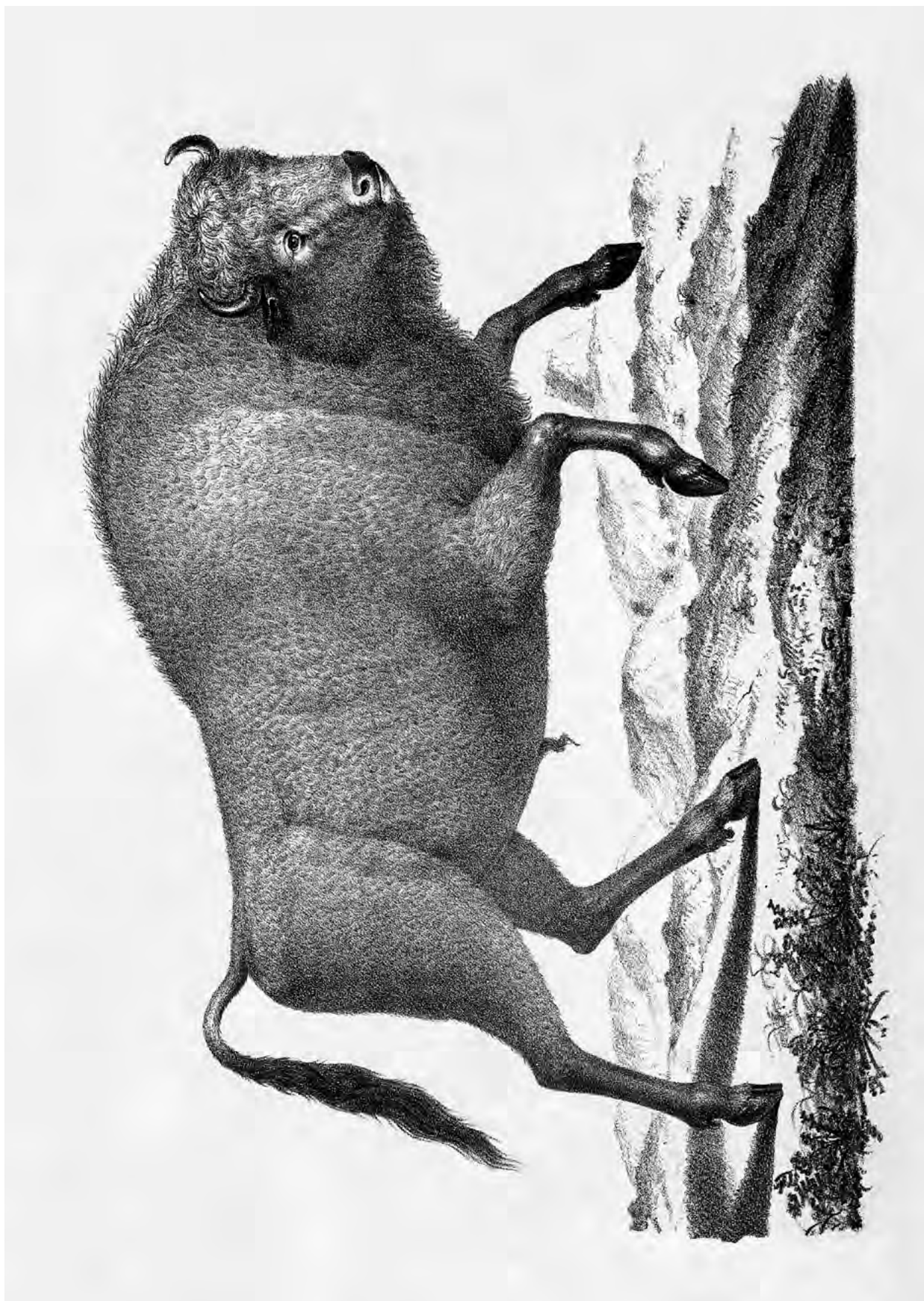
Ar žinojai, kad...

❖ Tauras – išnykęs jaučių pošeimio gyvūnas, naminių galvijų protėvis. Tai buvo stambus iki 180 cm aukščio gyvūnas, svėręs apie 600–800 kilogramų. Tauro ragai galėjo siekti iki 80 cm ilgio. Taurai ganydavosi girių pievose, rudenį ir žiemą misdavo gilėmis, medžių ir krūmų šakelėmis.

❖ Mokslininkai teigia, kad taurai Lietuvos teritorijoje išnyko XVII amžiuje. Iki tol jie buvo mėgtas valdovų ir didikų medžioklės taikynys. Rašytiniai šaltiniai mini, kad taurai būdavo nukaunami pažymint ypatingas progas, pavyzdžiui, garbingų užsienio svečių atvykimą. Kurį laiką manyta, kad tauras ir stumbras yra tas pats gyvūnas, bet vėliau mokslininkai nustatė, kad tai – dvi skirtingos rūšys.

❖ Ilgus šimtmečius medžioklė buvo ne tik apsirūpinimo maistu šaltinis, bet ir galimybė kariams išmokti naudotis ginklais, grūdinimasis gyventi lauko sąlygomis. Lanku ar ietimi ginkluotam žmogui stumbras, tauras ir lokys buvo ne mažiau pavojingi nei priešų kariai. Manoma, kad tik nuo XV a. didikai pradėjo medžioti vien dėl pramogos.

❖ Lankas ir ietis Lietuvoje buvo pradėti naudoti nuo akmens amžiaus. Geležies amžiuje pagrindinis ginklas buvo ietis. Lankas iš pradžių buvo tik medžioklės ginklas, vėliau pritaikytas ir karyboje. Nors jau nuo XVII a. Lietuvoje pradėjo plisti šaunamieji ginklai, manoma, kad dar iki XIX a. pr. valstiečiai medžiodavo lankais.

Nežinomas dailininkas
Stumbras. XIX a. vid.
Lietuvos dailės muziejus

Gedimino sapnas

Legenda byloja, kad po medžioklės Šventaragio slėnyje apsinakvojęs kunigaikštis Gediminas sapnavęs ant kalno stovintį didžiulį geležinį vilką, kurio viduje staugę tarytum šimtas vilkų... Pabudęs iš miego valdovas ilgai negalėjo nurimti, svarstydamas, ką tas sapnas galėtų reikšti. ❖ Anais laikais religines apeigas atlikdavo, dievų valią žmonėms atskleisdavo, gamtos reiškinius ir sapnus aiškino kriviai – vyriausieji senovės baltų žyniai. Pasakojama, kad jie gyvenę šventomis laikomose vietose (ąžuolų giraitėse) kartu su vaidilutėmis, kurios prižiūrėjo šventąją ugnį, gydė žmones, pranašaudavo. ❖ Kunigaikštis Gediminas įsakęs pakviesti krivį Lizdeiką ir papasakojęs šiam savo sapną. Iš klausęs valdovą, Lizdeika tarė: „Didysis kunigaikšti, geležinis vilkas reiškia, kad čia stovės sostinė, o staugimas jo viduje – tai jos garsas sklis po visą pasaulį.“

Kazys Šimonis
Žygin. xx a. 4 deš.
Vytauto Didžiojo karo muziejus

Ar žinote, kad...

- ❖ Kita legenda pasakoja, kad žynys Lizdeika buvo rastas erelio lizde. Būtent dėl to jam buvo duotas Lizdeikos vardas. Būsimasis krivis taip garsiai verkęs, kad ta vieta, kur jis buvo rastas, nuo tol imta vadinti Verkiais. Šiandien ši vietovė yra Vilniaus miesto dalis, esanti dešiniajame Neries krante, išsidėsčiusi aplink Verkių gatvę.
- ❖ Anot legendos, už sapno išaiškinimą Gediminas apdovanojęs Lizdeiką ir nuo tol leidęs jam vadintis Radvila. Iš jo kilusi garsi Lietuvos didikų giminė.
- ❖ Senojoje Lietuvos sostinėje Kernavėje stūksto penki piliakalniai. Vieną iš jų žmonės nuo seno vadina Lizdeikos vardu, o vaizdingą slėnį šalia piliakalnių – Lizdeikos vaidilutės Pajautos vardu.
- ❖ Apie Gedimino sapną eilių sukūrė nemažai Lietuvos poetų. Paskaitykite, ką Gediminui išpranašavo Lizdeika Balio Sruogos poemoje „Giesmė apie Gediminą“:

„Geležinis vilkas tavo,
Kurs taip staugė, taip dejavo,
Buvo ženklas, duotas tau.
Staugimu esi tu kviestas
Čia įkurti didžio miesto,
Sostinės visos šalies.
Per pasaulį nuskambės
Miesto vardas kaip griaustinis, –
Kaip tas vilkas geležinis
Stebins, žadins ir vilios
Palikuonis Lietuvos.“

Viktoras Petravičius
Krivių Krivaitis ir kunigaikštis su palydovais. xx a. 1 p.
Lietuvos dailės muziejus

Gedimino pilis

Anot legendos, Lizdeikai išaiškinus sapną, didysis kunigaikštis Gediminas nieko nelaukdamas Šventaragio slėnyje įkūrė Žemutinę pilį, o Kreivajame kalne – Aukštutinę, ir toms pilims davė Vilniaus vardą. ❖ Legendos ne visada atspindi tikrovę. Archeologai teigia, kad Pilies kalno teritorijoje dar iki XIII a. būta medinių pilių ir kitokios paskirties pastatų. Tai rodo, kad Vilnius dar prieš Gedimino valdymą buvo svarbus miestas. Nuo XIII a. antrosios pusės šioje vietoje pradeda atsirasti ir mūrinių statinių. Seniausia Lietuvoje mūrinė pilis Gedimino kalno papėdėje buvo statoma kunigaikščių Traidenio (1269–1282), Vytenio (1295–1316) ir Gedimino (1316–1341) valdymo metais.

Bolesław Puc, Michael Elviro Andrioli
Gedimino pilies statyba. 1882 m.
Lietuvos dailės muziejus

Juozapas Kamarauskas
Gedimino pilis. XIX a. II p. – XX a. I p.
Lietuvos dailės muziejus

Ar žinojai, kad...

❖ Šiandien ant Pilies kalno stovintis, Vilniaus ir visos Lietuvos simboliu tapęs pilies bokštas buvo pastatytas XIV–XV a., po Gedimino mirties, jo anūko Vytauto Didžiojo laikais. Iš pagarbos Vilniaus miesto įkūrėjui šis bokštas vadinamas Gedimino pilimi. Išlikusius kunigaikščio Gedimino laikų pilies mūro ir bokšto fragmentus galite pamatyti apsilankę Nacionaliniame muziejuje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai.

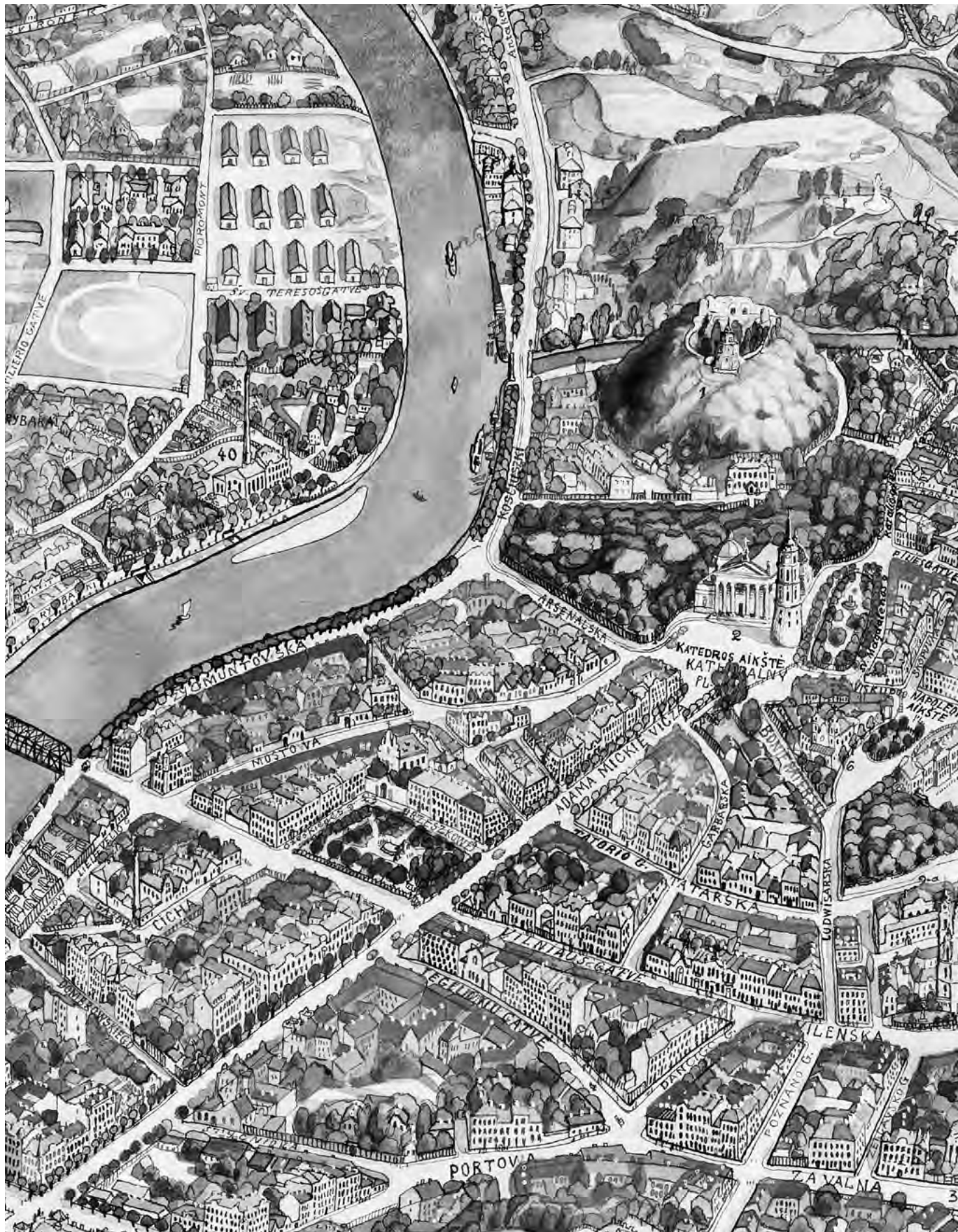
❖ Įdomu, kaipgi galėjo atrodyti Gedimino laikų pilis? Ji buvo pastatyta ne Pilies kalno viršūnėje, kaip lengvai galėtume įsivaizduoti, o jo papėdėje. Archeologai teigia, kad iš pradžių pilis buvo netaisyklingos trapecijos formos. Viename jos kampe stovėjo apvalus (vėliau – aštuonkampis) bokštas,

kitame – vartai. Kieme ir prie sienos buvo pastatyti mūriniai pastatai, kuriuose buvo įrengta valdovo rezidencija. Gedimino valdymo laikotarpiu ši pilis pasidarė per ankšta, todėl buvo išplėsta į vakarus, pastatyti bent trys nauji bokštai.

❖ Gedimino pilies bokšte Lietuvos trispalvė vėliava pirmą kartą suplevėso 1919 m. sausio 1 dieną. Kaip laisvos Lietuvos ženklą ją iškelė drąsių savanorių būrys, vadovaujamas karininko Kazio Škirpos. 1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, sausio 1-oji pradėta minėti kaip Lietuvos vėliavos diena. Tą dieną ant Pilies kalno vyksta vėliavos pakėitimo ceremonija: naujoji vėliava iškilmingai pakeliama, o senoji perduodama saugoti vienai iš Lietuvos mokyklų, pasižymėjusiai ugdant pilietiškumą.

Juozas Kamarauskas
Vilnius. Pilis. 1893 m.
Lietuvos dailės muziejus

Juozapas Kamarauskas
Vilniaus miesto planas (fragmentas). 1923 m.
Lietuvos dailės muziejus

Vilniaus žemėlapis

Pirmasis autentiškas ir pilnas Vilniaus miesto vaizdas buvo išspausdintas praėjus dviem šimtmečiams po kunigaikščio Gedimino mirties – 1581 m. Vokietijos mieste Kelne. Šis miesto planas nėra visiškai tikslus. Jį nupiešė flamandų grafikas Fransas Hogenbergas (apie 1535–1590), greičiausiai niekada nebuvęs Vilniuje ir šiam darbui naudojėsis kitų dailininkų surinktais piešiniais. ❖ Šiame miesto plane Vilnius vaizduojamas gerokai išsiplėtęs už Žemutinės pilies ribų, su išsikerojusių gatvių tinklu. Gerai išžiūrėjus galima atpažinti Aukštutinę ir Žemutinę pilies, Žemutinės pilies vartus (į Pilies gatvę ir į Neries upės perkėlą), Neries ir Vilnios upių vagas, Lietuvos valdovų rūmus, Pilies, Vokiečių ir kitas gatves.

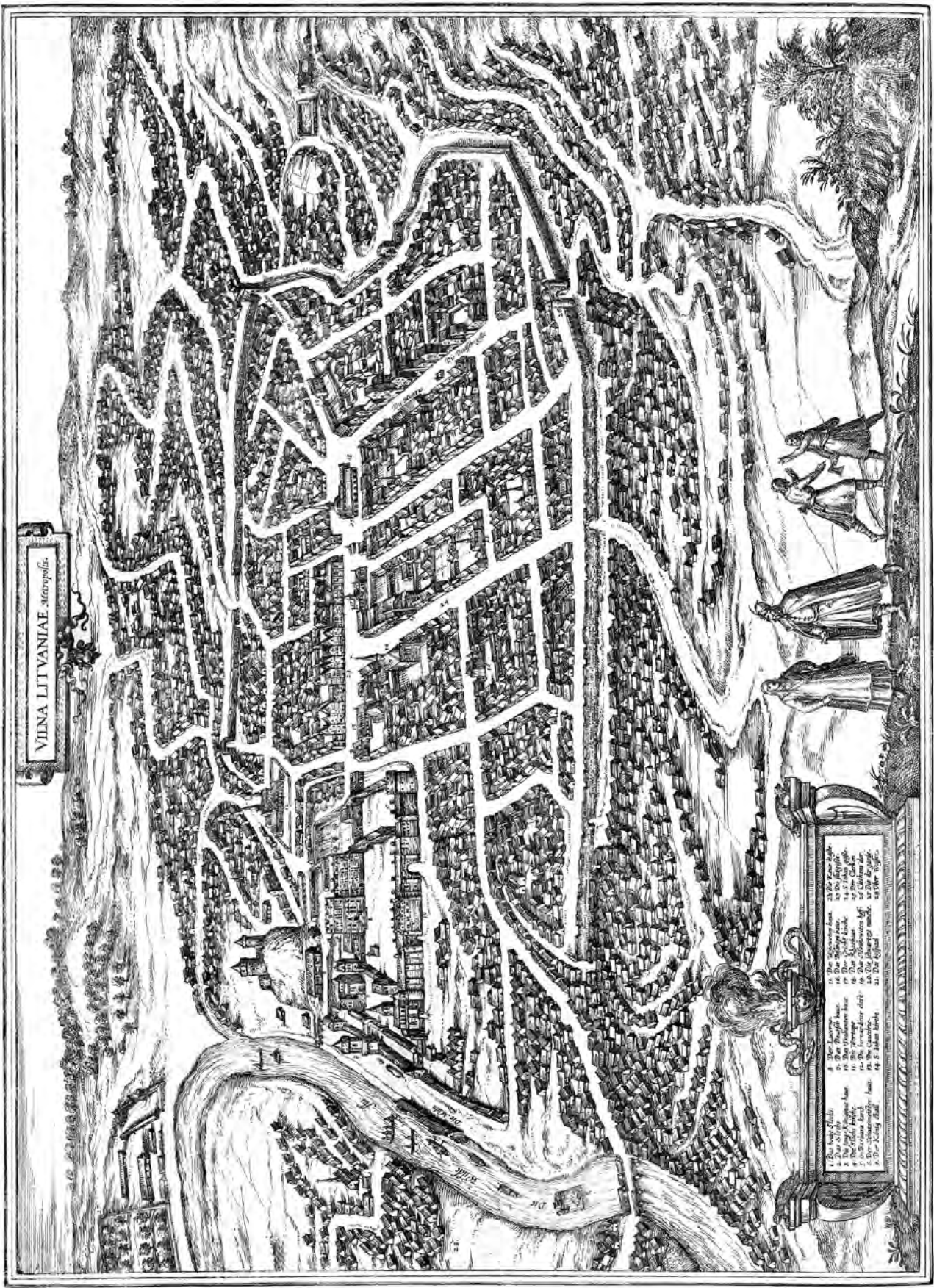

Nežinomas dailininkas
Vilniaus planas. XIX a. vid.
Lietuvos dailės muziejus

Ar žinojai, kad...

❖ Šalia išspausdinto F. Hogenbergo žemėlapio leidinyje buvo įdėtas ir Vilniaus gyventojų bei miesto aprašymas. Jame teigiama, kad iš dviejų kunigaikščio rūmų vieni yra labai erdvūs, pasižymi savo kambarių švarumu, o kiti – pastatyti ant kalno, su gražiais bokštais. Aprašymo autorių stebina tai, kad kalno pašlaitėje esančiame arsenale galima pamatyti nemažai visokių rūšių ginklų, nors Lietuvoje nesą nė vienos metalo kasyklos.

❖ Vilniuje iki 1875 m. Tauro kalnas bei pro jį einanti Mindaugo gatvė buvo namais neužstatyta, atvira erdvė. Tai buvo seniausia Vilniaus panoramų stebėjimo vieta, nuo čia buvo patogiausia apimti žvilgsniu visą senamiestį. Tyrinėtojai teigia, kad ir F. Hogenbergo Vilniaus miesto planas buvo sudarytas žvelgiant į Vilnių nuo Tauro kalno pusės.

Frans Hogenberg
Vilniaus miesto planas. 1581 m.
 Lietuvos dailės muziejus

Vilniaus miestas

Ten, kur stūkso Vilniaus aukštutinės pilies liekanos, jau I tūkstantmetyje prieš Kristaus gimimą buvo įtvirtinta gyvenvietė. Pirmiesiems jos gyventojams tikriausiai atrodė saugu įsikurti šioje vietoje, apsuptoje tankių miškų ir klampių Neries ir Vilnios upių, saugomoje sraunios jų tėkmės ir stačių kalnų skardžių. ❖ Manoma, kad Vilnius kaip miestas pradėjo formotis jau kunigaikščio Vytenio laikais (1295–1316), o valdant Gediminui jis tapo nuolatine valdovų rezidencija, valstybės sostine. Lyginant su šių dienų Vilniumi, anuomet Vilnius buvo gana mažas – driekėsi siauru ruožu palei Nerį, taip pat kilo į kalvas, kur susiformavo Kreivoji pilis. Pagrindinis miesto akcentas – Aukštutinės ir Žemutinės pilių sistema. Čia gyveno valdovas su savo dvaru, čia buvo priiminėjami užsienio pasiuntiniai, čia įsikūrė ir didžiojo kunigaikščio kanceliarija. ❖ Visa Žemutinė pilis iki XIV a. vidurio buvo apjuosta mūrine gynybine siena. Archeologai teigia, kad bendras sienos ilgis buvo daugiau nei 1 km, aukštis – 8–10 metrų. Šioje saugioje teritorijoje virė gyvenimas: vienas šalia kito buvo statomi mediniai būstai, atskirti nedidelėmis gatvelėmis, mūrinius pastatus statėsi turtingesni miestiečiai. Pirmieji vilniečiai – amatininkai, žvejai, valdovo dvariškiai, kariai, dvasininkai. ❖ Bėgant amžiams, mūsų šalį puldinėjant priešiškomis jėgoms, Vilniaus veidas keitėsi. Miestas degė, buvo niokojamas, vėl augo ir plėtėsi. Su kiekvienu nauju amžiumi buvo statomos vis puošnesnės bažnyčios, puikūs rūmai, vienuolynai, o Vilniaus pilys nyko, buvo perstatomos, griauamos. Jos, kaip svarbus Lietuvos valstybingumo simbolis, tapdavo pirmuoju priešų valdžios taikiniu.

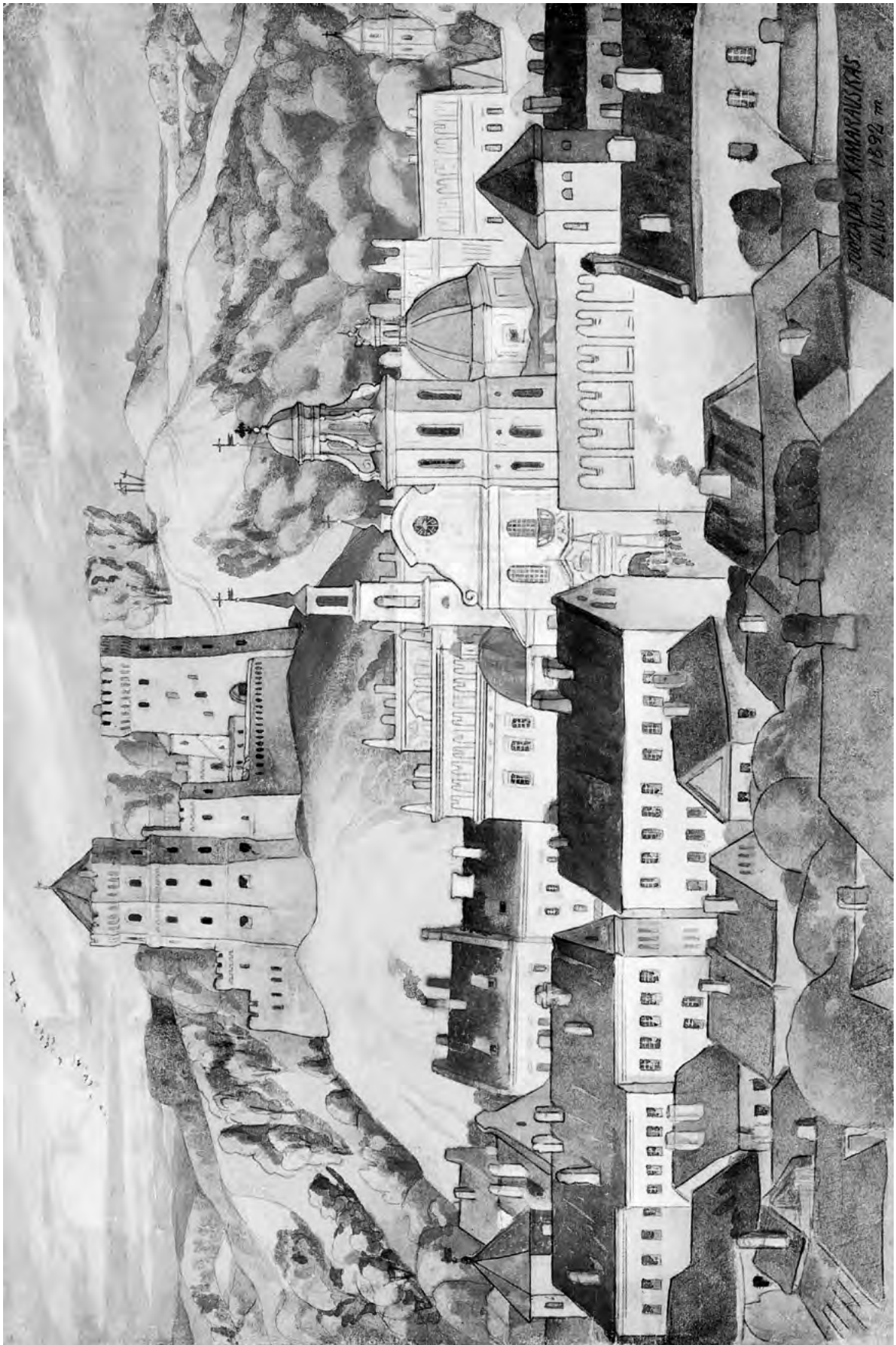

Juozapas Kamarauskas
Vilnius (fragmentas). 1910 m.
Lietuvos dailės muziejus

Ar žinojai, kad...

❖ Valstybės istorijoje Vilnius užima ypatingą vietą. Jis susijęs su reikšmingiausiais Lietuvos istorijos, kultūros įvykiais. Vilniuje gyveno ir buvo laidojami Lietuvos valdovai, iš čia 1387 m. pradėta platinti krikščionybė, 1569 m. įsteigta pirmoji mokykla ir vienas seniausių Vidurio ir Rytų Europos universitetų (1579). Vilniui pirmajam teko pažinti naujausias kitų kraštų idėjas, mokslo pasiekimus.

❖ Be Gedimino pilies, iki mūsų dienų išliko dar vienas Žemutinės ir Aukštutinės pilių komplekso elementas. Tai – Arkikatedros varpinė. XIII–XIV a. šis bokštas buvo gynybinės sienos dalis, o XVI a. jis buvo perstatytas ir tapo varpine. Apšilankę joje, galite pamatyti, kaip atrodė senojo bokšto pirmasis aukštas.

Juozapas Kamarauskas
Vilnius. Gedimino pilis. 1892 m.
Lietuvos dailės muziejus

Ivairių kultūrų miestas

Laiškuose, rašytuose 1322–1323 m., kunigaikštis Gediminas tarsi numatė sostapilio viziją – Vilnius turi būti atviras pasauliui, daugiakultūris, daugiatautis miestas. Septyniais laiškais jis kreipėsi į popiežių, Vokietijos žemėse gyvenančius vienuolius bei Hanzos sąjungos miestų gyventojus, kviesdamas juos atvykti į Lietuvą, skelbti Kristaus Žodį, prekiauti ir laisvai čia įsikurti. Prekybinei ir politinei Hanzos miestų sąjungai tuo metu priklausė nemažai Vokietijos, Prūsijos ir Livonijos miestų (Liubekas, Dancigas, Karaliaučius, Ryga ir kt.). ❖ Būtent Gedimino valdymo metais Vilnius tapo sostine su mūrine pilimi, aplink kurią pradėjo kurtis daugiatautė pagonių lietuvių, katalikų vokiečių ir stačiatikių rusėnų bendruomenė. ❖ „(...) Atveriamo [mūsų] žemę, valdas ir karalystę kiekvienam geros valios žmogui“ – rašė Gediminas. Kas buvo tie kviečiami geros valios žmonės? Kokio tikėjimo, kokių profesijų atstovai? Laiškuose vardijami krikščionių pirkliai, ūkininkai, kariai, ginkla-nešiai, arbaletininkai, kalviai, račiai, kurpiai, kailiadirbiai, malūnininkai, smuklininkai, akmenskal-džiai, druskininkai, sidabrakaliai, žvejai – bet kokio rango vyrai, moterys ir vaikai.

Raktelis žalvarinis. XIII–XIV a.
Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato
direkcija / Archeologijos ir istorijos muziejus

Ar žinojai, kad...

❖ Istorikai teigia, kad XIV a. Vilnius jau turėjo atskirus kvartalus, kuriuose gyveno lietuviai pagonys, stačiatikiai rusėnai ir katalikai vokiečiai. Vienas ryškiausių to laikotarpio ženklų – Šv. Mikalojaus bažnyčia, pastatyta pirkliais vokiečiams. Tai seniausia išlikusi Vilniaus bažnyčia, anot istorijos šaltinių, įsteigta 1324 metais. Šventojo Mikalojaus vardas parinktas turbūt ne atsitiktinai – šis šventasis laikomas amatininkų, pirklių ir keliautojų globėju.

❖ Stačiatikių rusėnų bendruomenė Lietuvoje pradėjo formuotis, kai karalius Mindaugas (1200–1263) suvienijo Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, prijungdamas žemes, kuriose buvo paplitusi stačiatikybė. Jos įtaka Lietuvoje stipri buvo ir Gedimino laikais: iš Gedimino prijungtų Kijevo Rusios žemių į Lietuvą atkeliavo pirkliai, jo dukterys ištekėjo už stačiatikių kunigaikščių, o sūnus Algirdas buvo du kartus vedęs stačiatikes kunigaikštystes – Mariją Oną ir Juli-

Gotlieb Kiesling, Jan Rustem
Korta: pikų tūzas (Batsiuvis). 1815 m.
Lietuvos dailės muziejus

joną. Seniausia Vilniaus stačiatikių šventovė – Šv. Paraskevės cerkvė – pastatyta apie 1346 m. pirmosios Algirdo žmonos rūpesčiu. Ji išliko iki mūsų dienų, stūkso Vilniaus senamies-tyje, Pilies ir Didžiosios gatvių sandūroje.

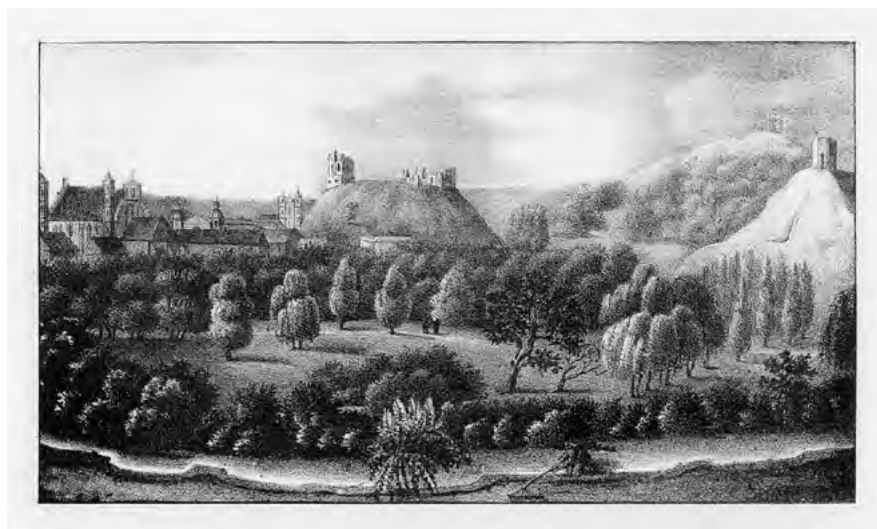
❖ Šiandien Vilniuje yra apie 40 katalikų bažnyčių, daugiau kaip 10 stačiatikių cerkvių, sentikių cerkvė, žydų sinago-ga, evangelikų liuteronų, evangelikų reformatų ir kitų religi-nių bendruomenių bažnyčios, 26 vienuolynai. Šios šventovės mums liudija, kad Vilnius nuo pat įkūrimo iki mūsų dienų išliko erdve, kurioje viena šalia kitos daugelį šimtmečių gyve-no skirtingos tautos, skirtingų religijų išpažinėjai.

Gotlieb Kiesling, Jan Rustem
Korta: pikų tūzas (Kalviai). 1815 m.
Lietuvos dailės muziejus

Vilniaus upės

Vilniaus miestas buvo įkurtas dviejų upių santakoje, vaizdingoje kalvotoje vietovėje – ten, kur Vilnelė atiduoda savo vandenį Neriai. Šioje nuostabioje vietoje žmonės gyveno nuo neatmenamų laikų, čia kūrėsi ankstyvas miestas ir Vilniaus pilių sistema. Vilniaus upėmis gėrėjosi čia gyvenę žmonės, keliautojai. Poetai apie jas kūrė dainas, dailininkai upių vingius, atsiveriančius nuo miestą supančių kalvų, įamžino meno kūrinuose. ❖ Neris yra tarsi Vilniaus ašis, ji dalija miestą į dvi gamtiškai, istoriškai ir architektūriškai skirtingas dalis – šiaurvakarinę ir pietrytinę. Vilnius pirmiausia kūrėsi pietrytiniame Neries krante, čia susiformavo senasis miestas. Šiaurvakariniame Neries krante miestiečiai apsigyveno tik XIX–XX amžiuje. Miesto gyventojams ši upė visais laikais turėjo didžiulę svarbą: vilniečiai savo valgiaraštį dažnai pajvairindavo Neries upėje sužvejota žuvimi, ji buvo patogus susisiekimo su kitais miestais būdas, prekybos kelias. ❖ Vilniaus miesto pavadinimas kilo nuo Vilnios upės. Maždaug iki XVIII a. per Vilnių tekėjo dvi šios upės vagos: senoji,ėjusi dabartinėmis T. Vrublevskio, Šventaragio, Barboros Radvilaitės gatvėmis aplink Katedros aikštę, bei naujoji ir šiandien tekanti tarp Gedimino kalno ir Kalnų parko. Manoma, kad naujoji upės vaga buvo iškasta gynybiniais sumetimais XIV amžiuje. Nuo tada Žemutinė pilis atsidūrė tarsi saloje, iš trijų pusių apjuosta Vilnelės, iš šiaurės – Neries upės. Plečiantis miestui senoji upės vaga nebeatliko gynybinės funkcijos, virto pelkėjančiu kanalu ir XVIII a. buvo užpilta.

Józef Oziębłowski
Pilies, Trijų Kryžių ir Bekešo kalnai. XIX a. vid.
Lietuvos dailės muziejus

Ar žinotai, kad...

❖ Neris yra antroji pagal ilgį Lietuvos upė, didžiausias Nemuno intakas. Neries ištakos – Baltarusijoje. Savo vandenį ji plukdo ir pro kitas Lietuvos sostines: teka pro senąją sostinę Kernavę, o ties laikinąja sostine Kaunu įsilieja į Nemuną. Neries upės ilgis yra 510 km (Lietuvoje – 235 km). Manoma, kad upės vardas kilo nuo žodžio *nerti*. Baltarusiai ir lenkai šią upę vadina Vilija.

❖ Vilnia, Vilnelė yra kairysis Neries intakas. Jos ilgis – 80 kilometrų. Vilnia prasideda Lietuvos teritorijoje, ties Baltarusijos siena, ir į Nerį įteka Vilniuje, Pilies kalno papėdėje. Upėvardis Vilnia kildinamas nuo žodžių *vilnis* („vandens kaurys, banga“), *vilnyti* („kilti vilnims, banguoti, gūisiais lieti“).

Philippe Benoist, Eugène Cicéri, Michael Elviro Andriolli
Vilniaus miesto vaizdas nuo šiaurės vakarų pusės. XIX a. vid.
Lietuvos dailės muziejus

Vilniaus globėjas

Liepos 25 d. vilniečiai švenčia miesto globėjo šventojo Kristoforą dieną. Šis šventasis yra pavaizduotas Vilniaus miesto herbe. Manoma, kad jis buvo pradėtas naudoti dar esant gyvam kunigaikščiui Gediminui – 1330 metais. Rašytiniuose šaltiniuose šv. Kristoforą, kaip sostinės atspaudų simbolį, pirmą kartą paminėjo Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas. 1568 m. jis rašė, kad Vilniaus magistratas iš seno naudoja antspaudą su šio šventojo atvaizdu ir toliau turės juo tvirtinti visus miesto dokumentus. ❖ Legenda byloja, kad šv. Kristoforas buvęs milžiniško ūgio pagonis, duoną užsidirbdavęs per upę nešiodamas keleivius. Vieną kartą pernešti per upę pasiprašė mažas berniukas. Kuo arčiau buvo kitas krantas, tuo vaikelis darėsi sunkesnis, bet suplukęs šventasis vis tiek jį kantriai nešęs. Kai pasiekė upės krantą, berniukas pasisakė esąs Kristus ir su savimi nešęs viso pasaulio sunkumus. Kad šv. Kristoforas įtikėtų, jog tas vaikas tikrai yra Kristus, šis padovanojo jam palmės lazda ir pasakė, kad ta lazda netrukus pražys. Lazdai pražydėjus – įvykus stebuklui – šv. Kristoforas atsižadėjo pagonybės ir tapo krikščionimi.

Vilniaus miesto teismo antspaudas. 1812 m.
Lietuvos dailės muziejus

Kazimierz Kwiatkowski
Vilniaus miesto herbas. XX a. I p.
Lietuvos dailės muziejus

Ar žinojai, kad...

❖ Vilniaus senamiestyje galima pamatyti šv. Kristoforo statulų, vitražų, gatvės žibintų stulpų ir šulinių dangčių su jo atvaizdu. Šio šventojo vardu pavadintas Vilniaus kamerinis orkestras, nuo 1998 m. miestui nusipelnę vilniečiai ir institucijos kasmet apdovanojami Šv. Kristoforo statulėlėmis. Viena seniausių Vilniuje šv. Kristoforo skulptūrų yra Šv. Apaštalų Petro ir Povilo bažnyčioje. Kitą, su užrašu „Globok mūsų miestą“, galima pamatyti Šv. Mikalojaus bažnyčios šventoriuje. Dar viena puošia Gedimino prospekte, šalia Seimo rūmų, esančio namo fasadą. Šv. Kristoforo vardu pavadinta ir viena Vilniaus gimnazija.

❖ Šventasis Kristoforas Vilniaus miesto herbui tikriausiai pasirinktas todėl, kad savo bridimu per upę simbolizavo tam tikrą perėjimą, gal – iš pagonybės į krikščionybę? Pasakymas „nešti Kristų“ reiškia ir nešti naują tikėjimą. Krikščionybės „atnešimas“ į Lietuvą – viena svarbiausių kunigaikščio Gedimino politikos programų, nors ji ir nebuvo iki galo išpildyta. Lietuvos krikštas įvyko tik 1387 m., valdant Gedimino anūkui Jogailai.

Nežinomas dailininkas
Šv. Kristoforas. XIX a.
Lietuvos dailės muziejus

ISBN 978-609-426-120-6

TEKSTŲ ŠALTINIAI:

Bumblauskas A., *Senosios Lietuvos istorija: 1009–1795*, Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005.

Drėma V., *Dingęs Vilnius*, Vilnius: Vaga, 1991.

Nikžentaitis A., *Gediminas*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1989.

Rimša E., *Lietuvos heraldika*, t. 1, Vilnius: Baltos lankos, 1998.

Vaišvilaitė I., *Pasivaikščiėjimai po krikščioniškąjį Vilnių*, Vilnius: Baltos lankos, 2017.

Vilniaus legendos, Vilnius: Žuvėdra, 2003.

Vilniaus Aukštutinė pilis, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013.

INTERNETO ŠALTINIAI:

Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai www.valdovurumai.lt (žiūrėta 2018-11-05).

Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, <http://www.lietuvospilys.lt/index.htm> (žiūrėta 2018-11-05).

Visuotinė lietuvių enciklopedija, <http://www.vle.lt> (žiūrėta 2018-11-05).

Knygoje panaudoti Lietuvos muziejų eksponatų atvaizdai iš

Lietuvos muziejų kolekcijų portalo www.limis.lt

Knyga išleista įgyvendinat projektą „Spalvink Vilnių. Miesto įkūrimas“,
kurį iš dalies parėmė Lietuvos kultūros taryba, 2018

PROJEKTO VADOVĖ – Dalia Sirgedaitė

DAILININKĖ – Rūta Mozūraitė

TEKSTŲ RENGĖJA – Laima Bačkienė

REDAKTORĖ – Lina Steponavičiūtė

IŠLEIDO

Lietuvos dailės muziejus

(Didžioji g. 4, Vilnius)

SPAUSDINO

„Petro ofsetas“

(Naujoji Riononių g. 25C, Vilnius)

Tiražas 1 000 egz.

